

BO 08-157
Februari 2009

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

Archeologisch bureauonderzoek

Plangebied
Geuzenveld deelgebied 2
Stadsdeel Geuzenveld/Slotermeer
BO 08-157 Amsterdam 2008

Inhoud

Samenvatting	4
Inleiding	5
1 Administratieve gegevens plangebied	6
1.1 Administratieve gegevens	6
2 Wet- en regelgeving	7
2.1 Algemeen	7
2.2 Nationale regelgeving	7
2.3 Provincie Noord-Holland	8
2.4 Gemeente Amsterdam	8
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	10
2.6 Situatie plangebied Geuzenveld deelgebied 2	12
3 Bodemkunde en historie	13
3.1 Algemeen	13
3.2 Historisch-topografische inventarisatie	14
3.3 Overzicht archeologische vindplaatsen	17
4 Archeologische verwachtingskaart	18
5 Archeologische beleidskaart	20
Conclusie	22
Bronnen	23

BO 08-157
Februari 2009

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

Samenvatting

Bureau Monumenten & Archeologie (BMA) heeft in opdracht van Stadsdeel Geuzenveld een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Geuzenveld deelgebied 2. Dit is bedoeld om het cultuurhistorische verleden van het plangebied in kaart te brengen en daarmee een beeld te krijgen van de archeologische sporen die in de bodem aanwezig kunnen zijn.

De historisch topografische kartering heeft geresulteerd in een overzicht van archeologische informatie over de ontwikkeling van de Sloterbinnen- en Middelveldse Gecombineerde Polders. Van dit ruimtelijke en landschappelijke beeld is een archeologische verwachting opgesteld die vertaald is in een beleidskaart van archeologische waarden. De kaart biedt een specificatie van de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg.

Er wordt een onderscheid gemaakt in 4 archeologische beleidszones. Voor zone 1 geldt dat bij bodemingrepen dieper dan 0,50 m onder maaiveld en met een oppervlak groter dan 100 m² voorafgaande aan de bodemverstorende ingreep een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) noodzakelijk is om eventuele archeologische vondsten en sporen te vinden en te documenteren. Voor zone 2 geldt dat een IVO voorafgaand aan de bodemverstorende ingreep nodig is bij bodemingrepen dieper dan 0,50 m onder maaiveld en met een oppervlak groter dan 500 m². Voor zone 3 geldt dit bij ingrepen dieper dan 4,00 m onder maaiveld en met een oppervlak groter dan 10.000 m². Voor zone 4 geldt dat de bodem dermate is verstoord dat dit deel van het plangebied is vrijgesteld van verdere archeologische maatregelen.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht, hetgeen inhoudt dat ook in geval geen archeologisch vooronderzoek vereist is en er toch archeologische overblijfselen ouder dan 50 jaar bij bouwwerkzaamheden aangetroffen worden, deze bij BMA aangemeld dienen te worden. In gezamenlijk overleg met de opdrachtgever kunnen dan maatregelen worden genomen tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

Het archeologisch bureauonderzoek van Bureau Monumenten en Archeologie (BMA) betreft een inventarisatie van archeologische c.q. cultuurhistorische waarden binnen het plangebied Geuzenveld deelgebied 2, stadsdeel Geuzenveld/Slotermeer. Uitgaande van deze waardestellende inventarisatie wordt het beleid vastgesteld voor het behoud en/of documentatie van eventuele archeologische overblijfselen in verband met toekomstige plannen.

Het archeologisch bureauonderzoek vindt plaats in het kader het op te stellen bestemmingsplan Geuzenveld, deelgebied 2. Het plangebied bestaat uit het noordwestelijk deel van het Sloterpark en van de Sloterplas.

De voorliggende waardestelling is gebaseerd op een historisch topografische inventarisatie van kaartmateriaal, publicaties en archiefbronnen, in samenhang met archeologische informatie over vergelijkbare locaties in de omgeving.

In het bureauonderzoek komen het nationale, provinciale en gemeentelijke archeologiebeleid (hoofdstuk 2), de historische en archeologische achtergronden (hoofdstuk 3) en de archeologische verwachting van het plangebied (hoofdstuk 4) aan de orde. Het beleid, dat voortvloeit uit de waardestelling voor dit gebied, is vastgelegd in een beleidskaart (hoofdstuk 5), gekoppeld aan een advies over de maatregelen voor integratie van archeologie binnen (toekomstige) planontwikkeling.

BO 08-157
Februari 2009

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

1 Administratieve gegevens plangebied

Het plangebied Geuzenveld deelgebied 2 beslaat de noordwestelijke helft van de Sloterplas en het daaraan grenzende deel van het Sloterpark aan weerszijden van de President Allendelaan.

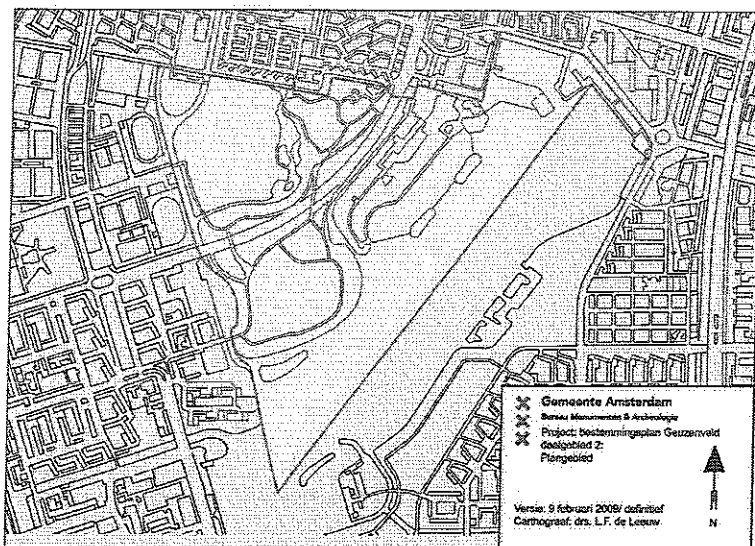
1.1 Administratieve gegevens

Opdrachtgever

Opdrachtgever Stadsdeel
Geuzenveld/Slotermeer
Contactpersoon Mevr. Ir. Drs. V. Stöner
Adres Postbus 6718
Postcode / plaats 1060 JA Amsterdam

Plangebied

Provincie	Noord-Holland	Gemeente	Amsterdam
Plaats	Amsterdam	Kaartblad	25 D
ARCHIS meldingsnr			
X-coördinaat NW	115.365	Y-coördinaat NW	487.353
X-coördinaat N	116.534	Y-coördinaat N	487.448
X-coördinaat O	117.085	Y-coördinaat O	487.107
X-coördinaat Z	115.839	Y-coördinaat Z	485.945

1 Plangebied Geuzenveld deelgebied 2 (rood omlijnd)

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologische erfgoed bestaat uit voorwerpen en structuren die in de bodem bewaard zijn. Ook landschappelijke of infrastructurele elementen kunnen een archeologische waarde hebben. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving waarvan het behoud in de bodem of documentatie op maat gesneden maatregelen vergen. Het archeologische bodemarchief levert een bijdrage aan de cultuurhistorie van onze stad en maakt de beleving van het verleden bovendien tastbaar.

Vanwege de ruimtelijke aard van archeologische sporen en vondsten in de bodem heeft het archeologische beleid raakvlakken met dat van de ruimtelijke ordening. Door de wijziging van de Monumentenwet 1988 met ingang van 1 september 2007 is de zorg voor het archeologisch erfgoed geïntegreerd in ruimtelijke ordeningsprocessen. Een essentieel uitgangspunt van de nieuwe wet is dat het erfgoed in de bodem beter wordt beschermd. Dit betekent dat in ruimtelijke ontwikkelingen vroegtijdig rekening wordt gehouden met archeologisch erfgoed. Als behoud in de bodem geen optie is, dan is, voorafgaand aan de bodemverstoring, onderzoek nodig om archeologische overblijfselen te documenteren en de informatie en vondsten te behouden. In de dichtbebouwde stedelijke omgeving is in de praktijk doorgaans sprake van deze laatste optie.

2.2 Nationale regelgeving

Aan het einde van de jaren tachtig groeide het besef dat archeologische vindplaatsen in Europa ernstig werden aangetast door grootschalige infrastructurele werken, de toename van bouwlocaties en de intensivering van de landbouw. Om het archeologische erfgoed beter te beschermen hebben de Europese ministers van Cultuur in 1992 het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta).

Een essentieel uitgangspunt van dit verdrag is dat behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (in situ) in iedere fase van planontwikkeling dient te worden meegewogen. Als behoud in de bodem (bv door middel van technische maatregelen en/of planaanpassing) geen optie is, dient het bouwplan te voorzien in maatregelen om archeologische overblijfselen op een juiste wijze (volgens de wettelijk verplichte Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie) te documenteren en de informatie en vondsten te behouden. Het verdrag stelt de initiatiefnemer van een ruimtelijk plan, dat bodemverstoring tot gevolg heeft, verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van archeologisch onderzoek. De nieuwe wet ter uitvoering van dit verdrag, de Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz)¹, is per 1 september 2007 definitief van kracht.

Op grond van de Wet op de archeologische monumentenzorg zijn vier wetten gewijzigd: de Monumentenwet 1988, de Ontgrondingenwet, de Wet milieubeheer en de Woningwet. De Wet op de Ruimtelijke Ordening bevatte al voorschriften om meer rekening te houden met archeologie ten behoeve van kwaliteitsverbetering van ruimtelijk beleid. Dit betekent o.a. dat elk bestemmingsplan

¹ Stb. 2007,42.

op archeologisch beleid zal worden getoetst.² Vanwege het ruimtelijke karakter van het bodemarchief heeft het archeologische beleid raakvlakken met dat van de ruimtelijke ordening. Door de wetwijzigingen worden archeologische belangen vanaf het begin van de besluitvorming in de ruimtelijke ordening meegewogen. Ondanks de getroffen maatregelen om vooraf archeologisch onderzoek in te plannen kunnen toevallsvondsten bij bouwprojecten worden aangetroffen. Hiervoor blijft de meldingsplicht van kracht.³

2.3 Provincie Noord-Holland

De provincie Noord-Holland heeft de Cultuurnota 2005-2008 vastgesteld waarin gebieden, die naar verwachting archeologisch waardevol zijn, zijn aangewezen als provinciale archeologische attentiegebieden op de Cultuurhistorische Waardenkaart Provincie Noord-Holland (CHW). Culturele planologie en cultureel behoud behoren tot de vier kerntaken, zoals de provincie die heeft geformuleerd in de Cultuurnota 2005-2008.⁴ Hiermee sluit de provincie aan op de Nota Belvédère uit 1999, waarin behoud van cultuurhistorie door ontwikkeling wordt nagestreefd. De provincie heeft de beleidsintentie om te komen tot archeologische reservaten en geeft daarmee invulling aan de primaire doelstelling van het Verdrag van Malta. In deze archeologische reservaten worden archeologische monumenten duurzaam beschermd en beheerd en daarmee voor toekomstig onderzoek bewaard.⁵ Daarnaast betreft de provincie nadrukkelijk culturele waarden, waaronder ook archeologie, bij de realisatie van de ruimtelijke- en stedelijke vernieuwing. Hiertoe zijn gebieden, die naar verwachting archeologisch waardevol zijn, aangewezen als provinciale archeologische attentiegebieden op de Cultuur Historische Waardenkaart Provincie Noord-Holland (CHW). De waardestellingen van de CHW-kaart zijn bedoeld als primaire algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering behoeven. De gemeente formuleert hiertoe nadere waardestellingen voor plangebieden binnen Amsterdam met zowel lage als hoge waarderingen op de CHW-kaart.

2.4 Gemeente Amsterdam

In aansluiting op het rijks- en provinciaal beleid besteedt de gemeente specifieke aandacht aan vroegtijdige inpassing van archeologie in de ruimtelijke ordeningsprocessen.⁶ Uitgangspunt hierbij is een kwalitatief adequaat beheer van het cultureel erfgoed met aandacht voor een efficiënte voortgang van bouwprocessen en kostenbeheersing. Tegen deze achtergrond is de afdeling Archeologie BMA in 2001 gestart met een nadere inventarisatie van archeologische verwachtingen in elk afzonderlijk stadsdeel. Hiertoe worden onder meer verschillende historische kaartbeelden van het stadsdeelgebied met elkaar vergeleken. Deze inventarisatie is bedoeld als een verfijning van het verwachtingsbeeld van de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) en de Cultuur Historische Waardenkaart (CHW) van de provincie Noord-Holland, en de landelijke Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) waarin de stedelijke gebieden niet gekarteerd zijn.

De nieuwe wetgeving schrijft voor dat bij vaststelling van een nieuw bestemmingsplan altijd een nadere waardestelling nodig is van de aanwezige archeologische verwachting in de vorm van een

² Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet op de Ruimtelijke Ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten. Met 'monument' wordt hier een (onbeschermde) archeologisch monument bedoeld, ofwel alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde* (art. 1 Monumentenwet).

³ Artikel 53 van de gewijzigde monumentenwet 1988.

⁴ Provincie Noord-Holland 2004.

⁵ Van Eerden 2008, 14-15.

⁶ BMA 2005, 58.

bureauonderzoek. Dit bureauonderzoek behelst een specificatie van eventuele archeologische waarden binnen een specifiek plangebied en een advies met betrekking tot het daarbij behorende beleid en/of te nemen maatregelen. Bij de formulering van het beleid staat altijd een realistische balans tussen het archeologische belang ten opzichte van de voortgang van het ruimtelijke ontwikkelingsproces in de stad centraal.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden kan in een bestemmingsplan (o.a.) worden geregeld met een aanlegvergunning als bedoeld in artikel 3.3.a van de Wet op de Ruimtelijke Ordening. Verder kan in het belang van de archeologische monumentenzorg worden bepaald dat de aanvrager van een reguliere bouwvergunning als bedoeld in artikel 44, eerste lid, van de Woningwet een rapport dient te overleggen als bedoeld in artikel 39, tweede lid en kan worden bepaald dat aan een reguliere bouwvergunning als bedoeld in artikel 44, eerste lid, van de Woningwet voorschriften kunnen worden verbonden als bedoeld in artikel 39, derde lid, van de Monumentenwet. Zowel aan een aanlegvergunning als vrijstelling kunnen voorschriften worden verbonden in het belang van de archeologische monumentenzorg.

De vrijstellingsdrempels voor archeologisch vervolgonderzoek berusten op een combinatie van de specifieke cultuurhistorische / archeologische waarden, de oppervlakte van het te ontwikkelen terrein en de diepte van de bodemingreep. Hoe hoger de archeologische verwachting, des te kleiner een gebied is waaraan een vergunning is gekoppeld. Binnen de huidige situatie gelden in Amsterdam dertien beleidsvarianten:

- 1: gebieden met bekende archeologische waarden. Hier is bij elke bodemingreep ongeachte de omvang of diepte archeologisch onderzoek noodzakelijk
- 2: bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Hier is bij bodemingrepen dieper dan 0,50 m onder het maaiveld en met een oppervlakte groter dan 50 m² archeologisch veldonderzoek noodzakelijk.
- 3: gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Bij bodemingrepen dieper dan 0,50 m onder het maaiveld en met een oppervlakte groter dan 100 m² is archeologisch veldonderzoek noodzakelijk.
- 4: bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog in het landschap zichtbare historisch infrastructurele assen / in historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing dateert uit het einde van de 19de eeuw. Hier is bij bodemingrepen dieper dan 1,00 m onder het maaiveld en met een oppervlakte groter dan 100 m² archeologisch veldonderzoek noodzakelijk.
- 5: bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting langs voormalige (overbouwde of opgehoogde) historisch infrastructurele assen / in historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing of ophoging dateert uit de 20ste eeuw. Hier is bij bodemingrepen dieper dan 2,00 m onder het maaiveld en met een oppervlakte groter dan 500 m² archeologisch veldonderzoek noodzakelijk.
- 6: onbebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak. Op sommige plaatsen zijn relevante archeologische lagen opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvlak zichtbaar wordt. Daarom is bij bodemingrepen dieper dan 0,50 m onder het maaiveld en groter dan 500 m² archeologisch veldonderzoek noodzakelijk.
- 7: bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de voormalige (overbouwde of opgehoogde) landelijke periferie van Amsterdam. De bebouwing of ophoging dateert uit het einde van de 19de eeuw. Hier is bij bodemingrepen dieper dan 1,00 m onder het maaiveld en met een oppervlakte groter dan 10.000 m² archeologisch veldonderzoek noodzakelijk.

BO 08-157
Februari 2009

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

- 8: bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de voormalige (overbouwde of opgehoogde) landelijke periferie van Amsterdam. De bebouwing of ophoging dateert uit de 20ste eeuw. Hier is archeologisch veldonderzoek noodzakelijk bij bodemingrepen dieper dan 2,00 m onder het maaiveld en met een oppervlakte groter dan 10.000 m².
 - 9: terreinen met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Hier is bij bodemingrepen dieper dan de waterbodem en met een oppervlakte groter dan 500 m² archeologisch veldonderzoek noodzakelijk.
 - 10: gebieden met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn buiten het historische centrum van Amsterdam. Hier is archeologisch veldonderzoek noodzakelijk bij bodemingrepen dieper dan de waterbodem en met een oppervlakte groter dan 10.000 m².
 - 11: gebieden met een lage archeologische verwachting die onder water in het IJ liggen, of die als haven in het IJ liggen of die van oorsprong een opgespoten eiland (bijv. baggerdepots uit de 19de eeuw of eilanden zoals IJburg) zijn. Bij bodemingrepen dieper dan 4,00 m + NAP en met een oppervlakte groter dan 10.000 m² is archeologisch veldonderzoek noodzakelijk.
 - 12: gebieden met een lage archeologische verwachting die in een droogmakerij liggen. Hier is bij bodemingrepen dieper dan 0,50 m onder het maaiveld en met een oppervlakte groter dan 10.000 m² is archeologisch veldonderzoek noodzakelijk.
 - 13: gebieden zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet heeft plaatsgevonden voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels ed. Er geldt daarom een lage archeologische verwachting en derhalve een vrijstelling voor archeologisch onderzoek. Deze categorie plangebieden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.
- Van het dieptecriterium kan alleen afgeweken worden als exacte gegevens over de bodemopbouw of de aanwezige verstoringen bekend zijn.

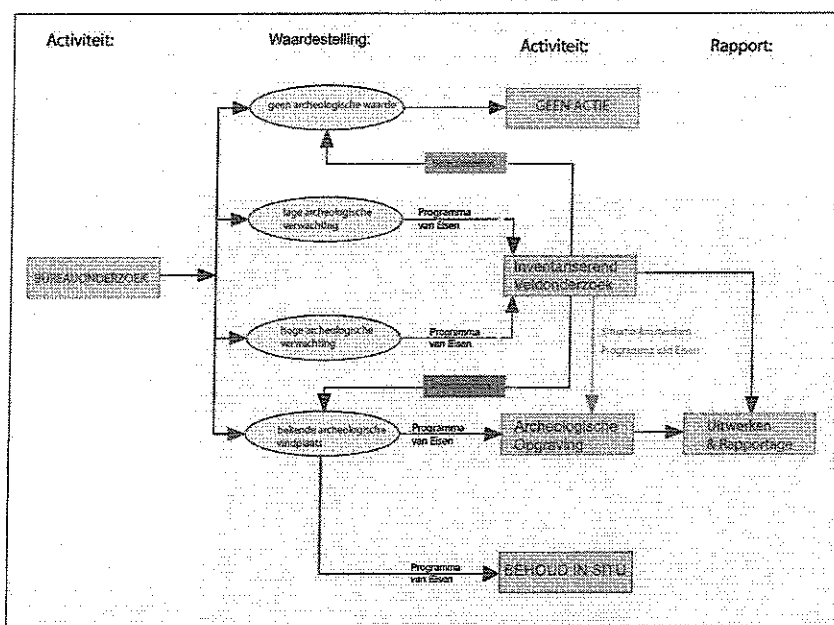
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

Voor de inpassing van archeologisch onderzoek in het proces van de ruimtelijke planvorming bestaat een standaard pakket van maatregelen waarvan de kwaliteitsnormen door het ministerie van OCW zijn opgesteld (KNA: Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie). De maatregelen gaan uit van een gefaseerde aanpak, zodat per plangebied, al naar gelang de locatie, de aard van de bodemingreep en de archeologische verwachting, een op maat gesneden programma kan worden opgesteld. Er is sprake van een gefaseerde aanpak waarbij een onderscheid gemaakt wordt in het Bureauonderzoek (BO), eventueel gevolgd door het Inventariserend Veldonderzoek (IVO) en de Archeologische Opgraving (AO) of een Archeologische Begeleiding (AB).

Het IVO is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een AO wordt uitgevoerd in geval er sprake is van een vindplaats met archeologische resten die volledig dienen te worden gedocumenteerd en geborgen.

Een AB houdt in dat er geen apart archeologisch onderzoek plaatsvindt voorafgaand aan het bouwproces, maar dat de bouwgreep onder begeleiding van een archeoloog wordt uitgevoerd. Volgens de vigerende KNA voorschriften kan dit alleen in geval van uitzondering, bijvoorbeeld wanneer er sprake is van een beperkte bodemingreep op een gewaardeerd terrein of een AMK-terrein. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied verloren gaan zonder een archeologische opgraving (afb. 2). De wijze waarop de verschillende archeologische werkzaamheden worden

uitgevoerd is afhankelijk van de omvang van de bouwlocatie, de aard van de archeologische resten en de opzet van het civiel technisch programma. Goede integratie van de het archeologisch programma in het bouwproces is een belangrijke voorwaarde voor efficiëntie in de uitvoering.

2 Stroomschema archeologisch onderzoek

Indien een archeologische waardestelling in het kader van een bestemmingsplan geformuleerd wordt, zal hieruit pas een eventueel veldonderzoek voortkomen wanneer bouwaanvragen in het kader van het betreffende bestemmingsplan ingediend worden. Voor alle veldonderzoeken is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. In het PvE wordt tevens beschreven of archeologische overblijfselen in de bodem bewaard kunnen blijven of dat opgraven van deze resten noodzakelijk is (selectiebesluit). Het PvE is onderdeel van de bouwprocedure. Het (laten) opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

Ondanks de maatregelen om vooraf archeologisch onderzoek in te plannen kunnen toevalligvondsten bij bouwprojecten worden aangetroffen. Hiervoor blijft de wettelijke meldingsplicht van kracht.⁷ Dit houdt in dat de uitvoerder of opdrachtgever de gemeente over de vondst dient te informeren zodat maatregelen ter documentatie of berging ervan getroffen kunnen worden.

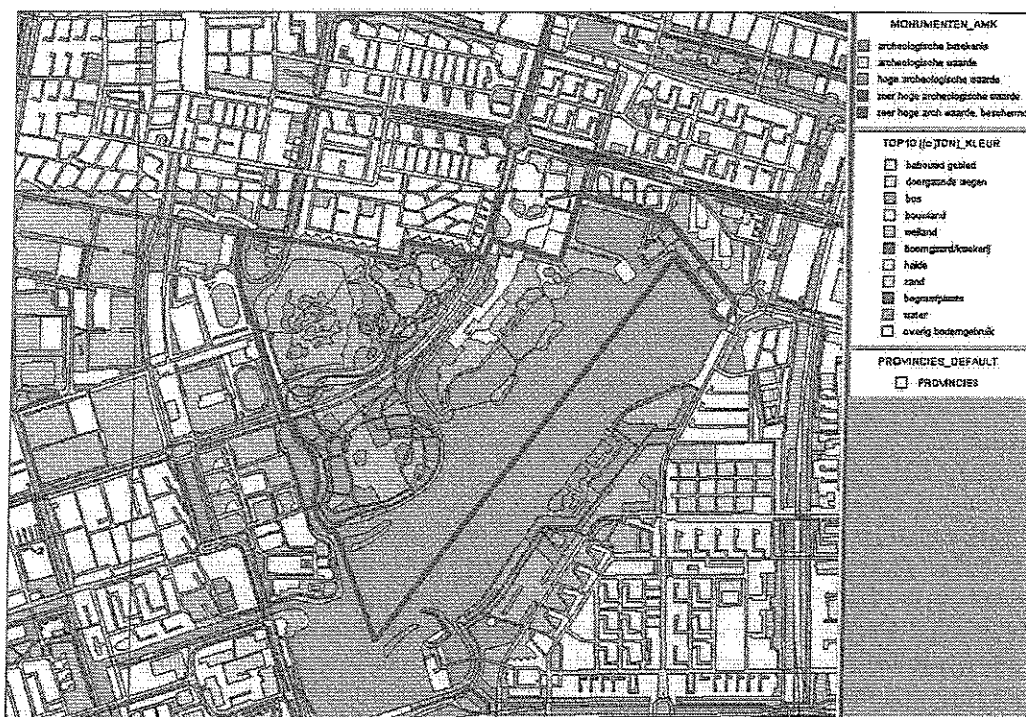
⁷ Artikel 53 van de gewijzigde monumentenwet 1988.

BO 08-157
Februari 2009

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

2.6 Situatie plangebied Geuzenveld deelgebied 2

Het plangebied kent geen wettelijk beschermde archeologische monumenten (AMK). Bovendien is het plangebied volgens de Cultuur Historische Waardenkaart van de provincie Noord-Holland (CHW) vrij van zones met een archeologische waardering (afb. 3). Het verwachtingsbeeld van de AMK en CHW is echter algemeen van aard en dient in het kader van de bouwplanvorming nader te worden uitgewerkt. Het volgende hoofdstuk betreft een historisch topografische analyse ten behoeve van een specificatie en een ruimtelijk onderscheid van de archeologische verwachtingen.

3 Bestemmingsplangebied Geuzenveld deelgebied 2 op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK). Het plangebied (rode lijn) valt buiten gebieden met een hoge archeologische waardering (oranje). De Cultuurhistorische Waardenkaart van de Provincie Noord-Holland (CHW) komt overeen met het AMK-kaartbeeld.

3 Bodemkunde en historie

3.1 Algemeen

Het huidige 'natuurlijke' landschap in en om Amsterdam wordt in grote mate bepaald door de landschapsvorming die zich voltrok in het Holocene, de periode na de laatste IJstijd (vanaf ca. 10.000 BP). Er heerste toen vanaf ca. 4.000 BP een gematigd klimaat waarin veengroei mogelijk was. Toen ontstond hier in de kuststreek het zogenaamde Hollandveen. Het Hollandveen Laagpakket bevindt zich thans in de ondergrond tussen gemiddeld 4 - 5 m + NAP en 2 m + NAP en loopt plaatselijk door tot 0 m NAP. Dit natuurlijke landschap is omgevormd tot een veenweidegebied door middel van grootschalige veenontginningen, die in de 11de eeuw van start gingen.⁸ Bij de cultivatie van het landschap speelde de waterhuishouding een cruciale rol. Tegelijkertijd met de veenontginningen begon ook de aanleg van dijken en later in de 17de en 18de eeuw volgde de uitgebreide droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd. Wat de vroegste bewoning van Amsterdam betreft dateren de oudste archeologische sporen van huizen tot nu toe uit de 12de eeuw. Rond de stad en met name op de hoger gelegen strandwallen in Noord Holland zijn vindplaatsen met bewoningssporen die teruggaan tot in de Bronstijd (ca. 2.000 - 800 v. Chr.).

De eerste bewoning van Amsterdam ontwikkelde zich in de 12de en 13de eeuw aan de Nieuwendijk/Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) burgwallen in de 14de eeuw startte het proces van stadsvorming. De stad had eerst een aarden omwalling ('scilicetraminge') als verdedigingswerk die in de laatste kwart van de 15de eeuw werd vervangen door een stenen stadsmuur. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door de huidige Singel aan de westkant en de Geldersekade en Kloveniersburgwal aan de oostkant. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) verschenen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkbuilt de Jordaan en het eerste deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. De vroeg 17de-eeuwse stad werd beschermd door een gebastioneerde aarden wal ontworpen naar de nieuwste fortificatieplannen uit Italië, voorzien van elf bolwerken. Met de Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. Het oostelijke deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ werden de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg gerealiseerd. De nieuwe bakstenen stadswal (met nu in totaal 26 bolwerken) volgde met z'n gracht het tracé van de huidige Singelgracht.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht verrezen naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen; bebouwing van de Baarsjes, Zuid en Oost in de twintiger en dertiger jaren, het door nieuwbouw aaneengroeien van voormalige dijkdorpen in Amsterdam Noord, de wederopbouwijken aan de westzijde van de stad (de Westelijke Tuinsteden) en de bebouwing van de voormalige Bijlmermeer in de zestiger en zeventiger jaren. Met IJburg borduurt de stad begin 21ste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in en aan het IJ.

⁸ Veerkamp 1997, 10-31.

BO 08-157
Februari 2009

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

3.2 Historisch-topografische inventarisatie

Voor deze historisch topografische analyse zijn verschillende cartografische bronnen gebruikt, waaronder de topografische kaart van de Dienst Publieke Werken uit 1936 gecombineerd met gegevens van de kaarten van Amsterdam en omstreken van Balthazar Florisz. van Berckenrode (1610-1615) en van Nicolaes Visscher (ca. 1700).

4 Kaart van Publieke Werken uit 1936. De langgerekte oost-west en noord-zuid georiënteerde verkaveling is duidelijk zichtbaar. In en langs het plangebied (rood) liggen de Groeneweg (groen), de Uitweg (paars), de ringdijk en -sloot van de Sloterdijkmeerpolder (geel) en de Sloterdijkmeerweg (zwart).

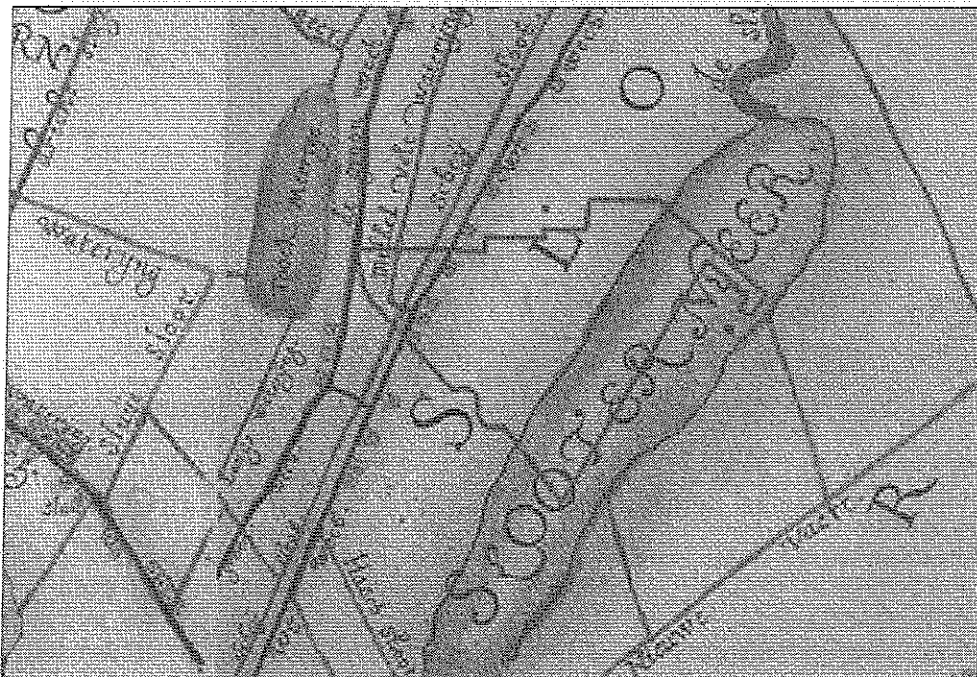
Ontginningen

Het plangebied Geuzenveld deelgebied 2 ligt in de voormalige Sloterbinnen- en Middelveldse Gecombineerde Polders. Deze polders behoorden in het verleden tot de ambachtsheerlijkheid Sloten. Sloten telde vier 'bannen' (rechtsgebieden), te weten Sloten, Sloterdijk, Osdorp en de Vrije Geer. De ontginning van dit gebied startte in de 11de of 12de eeuw. Doorgaans vormde een waterloop de basis. Haaks op het water werden percelen uitgezet met een onderlinge afstand van 30 tot 100 m. Aan de kopse kant verreezen boerderijen op huisterpen en ontstond de voor het veenlandschap typerende lintbebouwing. De percelen werden door middel van perceleringssloten gescheiden. Deze sloten dienden tevens om het natte veengebied te ontwateren. Door de ontwatering kwam het veen droog te liggen en ontstond een geschikt akkergebied. Bijkomend gevolg van de ontwatering van het veen was de daling van het maaiveld waardoor de akkers aan overstromingsgevaar bloot kwamen te staan. Ter bescherming werden achter- en zijkaden aangelegd, maar toch trad er vernatting van de percelen op.⁹ Daarom bracht men nieuwe stroken veen in cultuur. Bij de verlenging van de kavels schoof ook vaak de bewoning op. De achterkade

⁹ Borger 1987, 16-17.

werd dan als secundaire ontginningsas in gebruik genomen.¹⁰ Dit zogenaamde slagenlandschap is nog duidelijk te zien op historische kaarten (afb. 4).

De bodemdaling, die het gevolg was van ontginningsactiviteiten, zorgde er voor dat huisplaatsen voortdurend moesten worden opgehoogd. Op de zo ontstane huisterpen stonden boerderijen die waren opgetrokken uit hout, leem en riet. Rond het midden van de 12de eeuw ontwikkelde de boerderijen zich tot zogenaamde woonstalhuizen; het woon- en stalgedeelte was niet van elkaar gescheiden, maar ondergebracht in één gebouw. De boeren voerden een gemengd bedrijf waar veeteelt samen met akkerbouw plaatsvond. Gedurende de 14de eeuw veranderde dit en kwam de nadruk op veeteelt te liggen. De aanhoudende vernatting van de bodem had akkerbouw nagenoeg onmogelijk gemaakt.¹¹

5 Kaart van Balthazar Florisz. van Berckenrode uit 1610-1615 met de Uitweg in de westelijke punt van het plangebied.

De Uitweg

Diverse historische bronnen tonen aan dat er door het westelijk deel van het plangebied twee belangrijke doorgaande wegen liepen, de Uitweg en de Groene weg. Zo maakt een acte uit 1674 melding van de 'Uytweg' van de Sloterpolder.¹² Beide wegen waren in oorsprong kadijken die de Middelveldse polder aan weerszijden begrensd. Vanwege toenemende wateroverlast is in 1567 door de dijkgraaf en het Hoogheemraadschap van Rijnland toestemming gegeven tot de aanleg van kadijken rondom polders. Later werd de Uitweg ook een belangrijke verbindingsweg tussen Sloten en Sloterdijk. De bebouwing langs de Uitweg stond vooral aan de oostzijde. Binnen het plangebied hebben de boerderijen Runderlust, Tienhoven en Karenburg gestaan (afb. 4).¹³ Voorgangers van deze boerderijen worden op de historische kaarten van Van Berckenrode (afb. 5) en Visscher (afb. 7) getoond. Runderlust, Tienhoven en Karenburg zijn in de jaren '50 van de 20ste eeuw gesloopt ten behoeve van de aanleg van de westelijke Tuinsteden.

¹⁰ Stol 1993, 29.

¹¹ Hoppenbrouwers 2002, 112.

¹² Jansen 1963, 284.

¹³ Veldt 2003, 35-37.

BO 08-157
Februari 2009

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

6 Boerderij Karenburg (1767) aan de Uitweg gezien vanaf de Groeneweg (tekening C. Schut 1951, SAA)

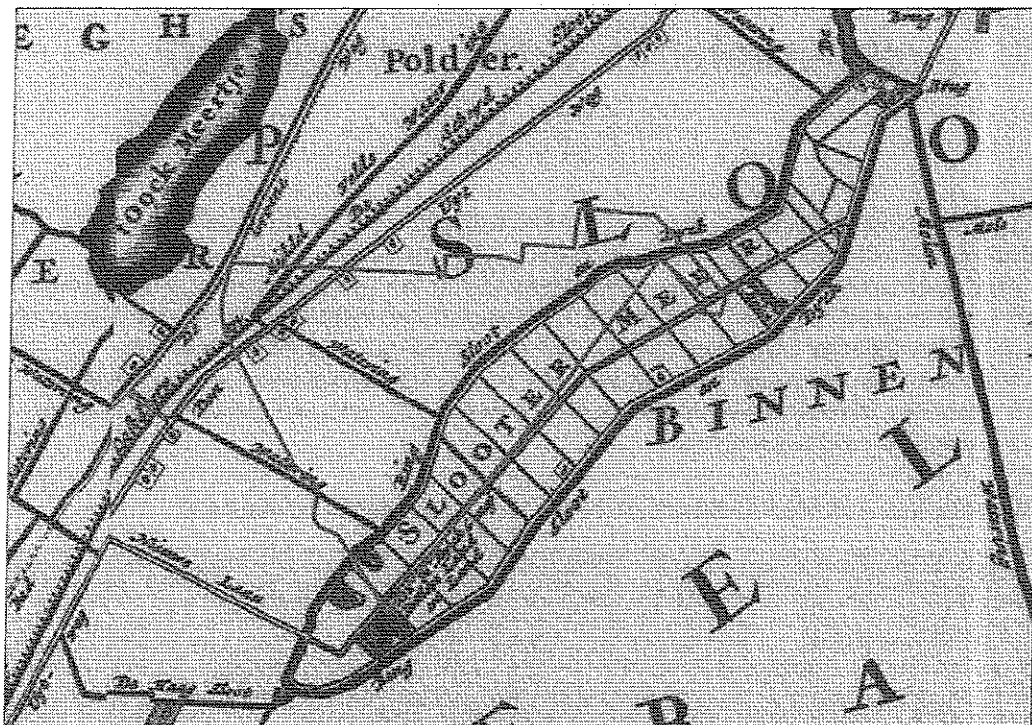
Het Slotermeer

Het Slotermeer was een ondiep meer, ontstaan door oeverafslag van een veenstroompje dat van Sloten naar een inham bij Sloterdijk liep. Het meer was een belangrijke vaarroute tussen beide dorpen. Het Slotermeer werd in 1479 door Maria van Bourgondië, als gravin van Holland, aan het dorpsbestuur van Sloterdijk geschonken. De verpachting van visserij zou een bron van inkomsten zijn voor Sloterdijk, hetgeen ten goede kwam voor het onderhoud van de kerk. Het hooguit 3 meter diepe meer 's viel zomers op verschillende plaatsen droog en de visopbrengst liep terug.¹⁴ Dit was de aanleiding om het meer in 1639 in eeuwige erfpacht te geven aan twee inwoners van Hoorn. Aan de erfpacht werd evenwel de verplichting tot een financiële bijdrage aan de kerk te Sloterdijk verbonden. Na de aanleg van een ringdijk en -sloot werd het meer in 1644 drooggemalen, verkaveld en verkocht. Door de polder werd de Waagenweg, later Sloterdijkmeerweg of Middelweg, aangelegd om de verbinding tussen Sloterdijk en Sloten te behouden (afb. 4 en 7). De polder kreeg een agrarische bestemming.

Stadsuitbreiding 20ste eeuw

In 1848 werden de bannen Sloten, Sloterdijk, Osdorp en de Vrije Geer zelfstandige gemeentes. Hier kwam een einde aan met de annexatie door Amsterdam in 1921. De polders werden opgenomen in het verstedelijkingsproces van Amsterdam. Vanaf de jaren '50 van de vorige eeuw werd de Sloterbinnenpolder ontwikkeld ten behoeve van woonwijken en sportvelden. Hiertoe werd het maaiveld opgehoogd met een 2,00 tot 4,00 meter dik zandpakket. De oorspronkelijke verkavelingsstructuur is daardoor grotendeels verdwenen. Het zuidelijk deel van de

¹⁴ Fiet 2001, 10.

7 Kaart van Nicolaes Visscher van omstreeks 1700.

Sloterdijkmeerpolder werd ten behoeve van deze ophoging van de Westelijke Tuinsteden uitgegraven waardoor weer een nu 30 meter diep meer met enkele eilandjes ontstond, de Sloterplas.¹⁵

Het Sloterpark

Bij de aanleg van het Sloterpark in de jaren '60 en '70 is het oorspronkelijke maaiveld opgehoogd met ca. 0,5 m. Hiervoor is de bovenlaag van de voormalige Sloterdijkmeerpolder gebruikt die deels is vermengd met gerecyclede grond van gesloopte boerderijen of geruimde stortplaatsen van historisch stadsafval. Binnen het park heeft zich het natuurterrein het 'Ruige Riet' ontwikkeld.

3.3 Overzicht archeologische vindplaatsen

In het plangebied is tot op heden geen archeologisch veldonderzoek uitgevoerd. Concrete aanwijzingen over de kwaliteit van archeologische sporen zijn daarom niet voorhanden. Ook is in de nabije omgeving geen archeologisch veldonderzoek uitgevoerd. De kwaliteit van eventuele archeologische resten is vastgesteld op basis van de bovenstaande inventarisatie van historisch topografische bronnen.

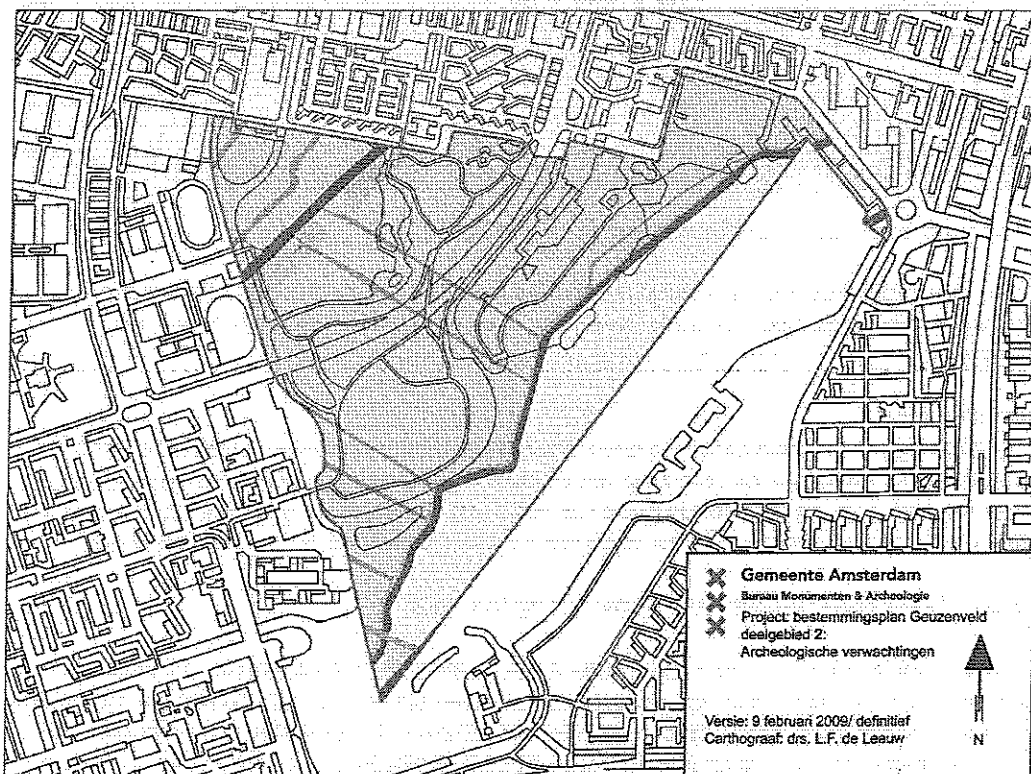
Op grond van deze inventarisatie kan worden geconcludeerd dat ter plaatse van de huidige Sloterplas geen archeologische resten meer in de bodem aanwezig zijn. Ter plaatse van het Sloterpark kunnen archeologische resten nog wel aanwezig zijn. De resten bevinden zich onder het niveau van het ophogingspakket uit de jaren '60-'70, maw. vanaf een diepte van 0,50 m onder het maaiveld, maar voor een deel ook in het ophogingspakket, daar waar het stads- of sloopaafval in de aangevoerde grond betreft.

¹⁵ Kruizinga 2002, 1012.

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van bovenstaande inventarisatie (hoofdstuk 3) zijn binnen het plangebied Geuzenveld deelgebied 2 materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de gebruiks- en bewoningsgeschiedenis als landelijk gebied van de 11de tot de tweede helft van de 20ste eeuw. In de strook langs de Uitweg zijn mogelijk resten van bewoning aanwezig evenals afval van het gebruik van deze verbindingroute tussen Sloten en Sloterdijk. Er kunnen in het gebied eveneens verkavelingsloten of afval van bewoning verwacht worden. Ook kunnen resten van de ringdijk van de voormalige Sloterdijkmeerpolder aangetroffen worden. Dit leidt tot een verwachtingskaart van archeologische materiële neerslag.

Archeologische verwachtingszone op basis van cultuurhistorische informatie

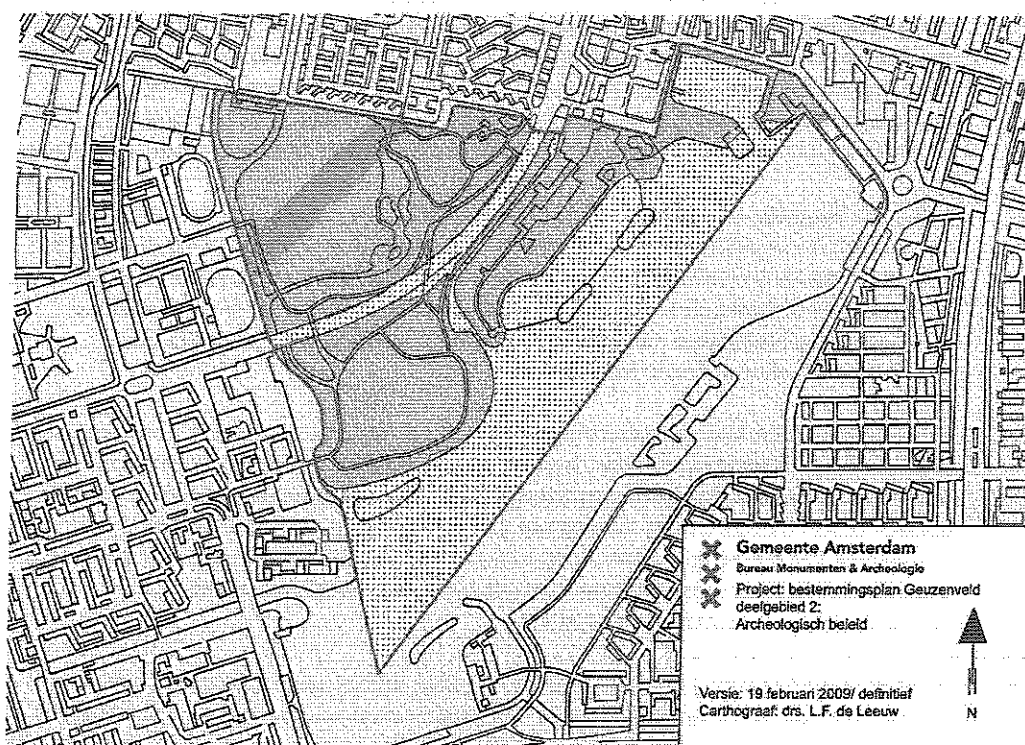
 Begrenzing plangebied

 A. Uitweg. De Uitweg was in oorsprong een kadijk die de Middelveldse polder aan de oostzijde begrenste. Later werd de Uitweg ook een belangrijke verbindingsweg tussen Sloten en Sloterdijk. Hier kunnen sporen worden verwacht van de oorspronkelijke kadijk en van verkeer waarvan de materiële neerslag losse vondsten en afval kan betreffen. Vanwege de lange gebruikperiode en wellicht geringe verstoring kunnen de archeologische sporen een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang hebben. De archeologische verwachting is daarom hoog.

- **B. Bewoning langs de Uitweg.** Betreft een zone van bewoning aan de oostzijde van de Uitweg waarvan de materiële neerslag sporen van gebouwen, losse vondsten en afval kan betreffen. Vanwege de lange gebruikperiode en geringe verstoring hebben de archeologische sporen een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang. De archeologische verwachting is daarom hoog.
- **C. Boerderijen langs de Uitweg en in de Sloterdijkmeerpolder.** Betreft een zone van bebouwing gerelateerd aan boerderijen aan de oostzijde van de Uitweg evenals in de Sloterdijkmeerpolder. De materiële neerslag hiervan betreft sporen van gebouwen, losse vondsten en afval. Vanwege de lange gebruikperiode en geringe verstoring hebben de archeologische sporen een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang. De archeologische verwachting is daarom hoog. Uitzondering hierop is de boerderij in de Sloterdijkmeerpolder. Bij de aanleg van de Sloterplas is deze boerderij geheel verdwenen.
- **D. Ringdijk en -sloot Sloterdijkmeerpolder.** De ringdijk en -sloot zijn aangelegd om het Slotermeer droog te maken. Onder de latere ophoging zijn sporen van de midden 17de-eeuwse dijk te verwachten. Voor de rest zijn de ringdijk en -vaart geheel verdwenen bij de aanleg van de Sloterplas. Het eiland maakt verder deel uit van het in de 17de eeuw drooggelegde poldergebied met een wijde verspreiding van overblijfselen (F). De archeologische verwachting is laag.
- **E. Sloterbinnen en Middelveldse Polder.** Betreft een zone van bewoning en landgebruik. De materiële neerslag betreft erven, terpen, verkavelingsporen, sloten (aangegeven in blauw) en kades van de ontginningsperiode (11de/12de eeuw) tot het gebruik als stedelijk gebied (vanaf de 20ste eeuw). Tevens kan in de opgebrachte grond secundair vondstmateriaal aanwezig zijn afkomstig van geruimde stadsafval stortplaatsen. Dergelijke overblijfselen hebben weinig tot geen samenhang en een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is daarom laag.
- **F. Sloterdijkmeerweg.** Betreft een door de polder aangelegde weg om de verbinding tussen Sloterdijk en Sloten te behouden. Verwacht kunnen worden sporen van verkeer als losse vondsten en afval. De weg is goeddeels verdwenen bij de uitgraving van de polder tot Sloterplas. Het fragment in het oosten van het plangebied is waarschijnlijk bij het grondverzet en de aanzienlijke ophoging voor de herinrichting en van dit deel van de polder verloren gegaan. De archeologische verwachting is daarom laag.
- **G. Sloterdijkmeerpolder.** Betreft een zone van bewoning en landgebruik. De materiële neerslag betreft erven, sloten en kades van de drooglegging in 1644 tot het gebruik als stedelijk gebied (vanaf de 20ste eeuw). Deze sporen zijn goeddeels verdwenen bij de uitgraving van de polder tot Sloterplas. Het fragment in het oosten van het plangebied is waarschijnlijk bij het grondverzet en de aanzienlijke ophoging voor de herinrichting en van dit deel van de polder verloren gegaan. De archeologische verwachting is daarom laag.

5 Archeologische beleidskaart

Archeologische beleidszone op basis van de archeologische verwachtingszone

Beleid Zone 1: hoge verwachting

Voor de archeologische verwachtingszones A, B, C en delen van zone D is de verwachting hoog. Afhankelijk van de grootte en diepte van de toekomstige ontgraving kunnen archeologische waarden worden aangetast. Vanwege de hoge verwachting geldt dat bij bodemingrepen dieper dan 0,50 m onder maaiveld en/of met een oppervlak groter dan 100 m² een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) in de planvorming wordt opgenomen.

Beleid Zone 2: lage verwachting

Voor de archeologische verwachtingszone E is de verwachting laag. Afhankelijk van de grootte en diepte van de toekomstige ontgraving kunnen archeologische waarden worden aangetast. Vanwege de lage verwachting geldt dat bij bodemingrepen dieper dan 0,50 m onder maaiveld en/of met een oppervlak groter dan 500 m² een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) in de planvorming wordt opgenomen.

BO 08-157
Februari 2009

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

Beleid Zone 3: lage verwachting

Voor de gedeelten van de archeologische verwachtingszones F en G die niet zijn vergraven bij de aanleg van de Sloterplas is de verwachting laag. Afhankelijk van de grootte en diepte van de toekomstige ontgraving kunnen archeologische waarden worden aangetast. Vanwege de hoge verwachting geldt dat bij bodemingrepen dieper dan 4,00 m onder maaiveld en/of met een oppervlak groter dan 10.000 m² een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) in de planvorming wordt opgenomen.

Beleid Zone 4: negatieve verwachting: (sub)recente verstoring

Het overgrote deel van de archeologische verwachtingszones F en G vertoont een negatieve verwachting. In deze delen van het plangebied is de bodem verstoord vanwege de grondwinning tot op 30 meter diepte in de jaren '50 van de 20ste eeuw. Daarmee is dit deel van het plangebied vrijgesteld van verdere archeologische maatregelen.

Voor het gehele plangebied geldt dat ook in geval geen archeologisch vooronderzoek vereist is en er toch archeologische overblijfselen ouder dan 50 jaar bij bouwwerkzaamheden aangetroffen worden, deze volgens de wet bij de gemeente aangemeld dienen te worden, zodat in gezamenlijk overleg met de uitvoerder maatregelen getroffen worden tot noodonderzoek voor documentatie en berging van de vondsten.

BO 08-157
Februari 2009

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek is uitgevoerd in het kader van het bestemmingsplan Geuzenveld, deelgebied 2, stadsdeel Geuzenveld/Slotermeer. Afhankelijk van de grootte van het te verstoren oppervlak en de diepte van de exacte bodemingreep zullen hiermee in de grond aanwezige archeologische waarden worden verstoord.

Er wordt een onderscheid gemaakt in 4 archeologische beleidszones binnen het plangebied (zie hoofdstuk 5). Voor zone 1 geldt dat bij bodemingrepen dieper dan 0,50 m onder maaiveld en met een oppervlak groter dan 100 m² voorafgaande aan de bodemverstorende ingreep een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) noodzakelijk is om eventuele archeologische vondsten en sporen te vinden en te documenteren. Voor zone 2 geldt dat een IVO voorafgaand aan de bodemverstorende ingreep nodig is bij bodemingrepen dieper dan 0,50 m onder maaiveld en met een oppervlak groter dan 500 m². Voor zone 3 geldt dit bij ingrepen dieper dan 4,00 m onder het maaiveld en met een oppervlak groter dan 10.000 m². Voor zone 4 geldt dat de bodem dermate is verstoord vanwege de grondwinning tot op 30 meter diepte dat dit deel van het plangebied is vrijgesteld van verdere archeologische maatregelen.

In geval onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen bij de uitvoering van de bodemwerkzaamheden geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat bodemvondsten ouder dan 50 jaar bij bouwwerkzaamheden aan Bureau Monumenten en Archeologie gemeld worden zodat in gezamenlijk overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

BO 08-157
Februari 2009

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

Bronnen

Digitale bronnen

Cultuur Historische Waardenkaart provincie Noord-Holland. <http://chw.noord-holland.nl>
Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS)

Literatuur

- Baart, J.M., 'Amsterdam: Sloten', Woltering, P.J. (red.): *Holland, Archeologisch Kroniek van Holland over 1986, I, Noord-Holland*, 1987, 301-303.
- BMA, *Ruimte voor Geschiedenis. Beleidsnota Monumenten en Archeologie Amsterdam 2005-2010*, Amsterdam 2005.
- Borger, G.J., 'Ontgonnen, bedijkt, bebouwd. De agrarische voorgeschiedenis van het stedelijk gebied', Heinemeijer, W.F. & Wagenaar, M.F., 'Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie', Antwerpen 1987.
- Dienst der Publieke Werken, 'Het bouwrijpmaken van terreinen', *Ons Amsterdam* 19/10, 1967, 290-294.
- Eerden, R. van, 'De archeologische reservaten van 'Malta'', *Archeobrief* 12, 2, 2008, 13-18.
- Firet, L., *Sloterplas, leven rond de Sloterplas*, Muiderberg 2001.
- Hoppenbrouwers, P.C.M., 'Van waterland tot stedenland. De Hollandse economie ca. 975 – ca. 1570', *Geschiedenis van Holland tot 1672*, Hilversum 2002, 103-148.
- Jansen, L., 'De voorgeschiedenis van Slotermeer', *Ons Amsterdam* 15, 1963, 283-288.
- Kruizinga, J.H., *Het XYZ van Amsterdam*, Amsterdam 2002.
- Provincie Noord-Holland, *Cultuur Verbindt. Cultuurnota 2005-2008 Provincie Noord-Holland*, Haarlem 2004.
- Stol, T., *Wassend water, dalend land. Geschiedenis van Nederland en het water*, Utrecht/Antwerpen 1993.
- Veerkamp, J.A.G., 'Mammoeten in Amsterdam? Een inventarisatie van archeologische aandachtspunten bij de aanleg van de Noord/Zuid Metrolijn', Amsterdam 1997.
- Veldt, M. van der, *Ruim Zicht. Boerderijen onder het zand van Amsterdam Nieuw West*, Wormer 2003.

Afmelding:

Archicode

datum

Controle proces en waardestelling

Prof. Dr. J. Gawronski

Voor akkoord

Datum

19/12/2009

Hoofd afdeling Archeologie BMA
Prof. Dr. J. Gawronski

BO 08-157
Februari 2009

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

Colofon

Archeologisch Bureauonderzoek 08-157

Datum: 19 februari 2009
Status: definitief
Opdrachtgever: Stadsdeel Geuzenveld-Slotermeer
Mevr. Ir. Drs. V. Stonner
Postbus 6718
1060 JA Amsterdam
Redactie: Prof. Dr. J. Gawronski
Tekst: Drs. L. de Leeuw, Dr. J. Euwe
Tekeningen: Drs. L. de Leeuw, Dr. J. Euwe

© Bureau Monumenten & Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2009

Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BMA.